

časopis pro MODERNÍ FILOLOGII

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ
AKADEMIE VĚD ČR

2004
roč. 86

ISSN 0862-8459

FURLANŠTINA A JEJÍ TYP

Giorgio Cadorini (Praha)

I.i. Úkolem tohoto příspěvku – původně přednášky pro Pražský lingvistický kroužek 10. listopadu 2003 – je popsat typologické rysy furlanštiny (východní retorománštiny) prostřednictvím Skaličkovy teorie (srov. např. Skalička 1951; Skalička – Sgall 1994; Sgall 1995). Ve furlanštině, jako ve všech románských jazycích, převládá typ izolační.

V následujících příkladech budeme furlanštinu srovnávat s francouzštinou (výrazně izolační, srov. Skalička 1951, 14–27), s latinou (převážně flektivní, srov. Skalička 1951, 11) a s rumunštinou (kde se převažující izolační typ neprojevuje vždy ve stejných složkách systému, v jakých jej nacházíme u ostatních románských jazyků, srov. Skalička 1968, 8).

Tyto tři románské jazyky jsou zvláště vhodné k vzájemnému morfologickému srovnávání také kvůli tomu, že u všech se často vyskytují koncovky s nulovou fonologickou podobou pro označování téhož morfému (na rozdíl od italštiny, španělštiny, sardštiny aj., kde pro tytéž morfémy nacházíme samohláskovou koncovku, srov. Cadorini 2004b, §IV.i). Tím fonetická a grafická podoba morfologických prvků (Jan Šabršula by souhrnně řekl „*podoba signifikantů*“) nevytváří zavádějící vedlejší rozdíly, jako by tomu naopak bylo při srovnávání furlanštiny např. se sousední italštinou.

1 fran.: *Il a un champ sur une colline.* 'Má pole na kopci.'

1 furl.: *Al à un cjamp suntune culine.*

1 rum.: *A un câmp pe o colină.*

1 lat.: *Agrum in summo colle habet.*

2a fran.: *Le champ de Pierre il est sur la colline là-bas.* 'Petrovo pole je na tamtom kopci.'

2a furl.: *Il cjamp di Pieri al è su la culine là jù.*

2b furl.: *Il cjamp di Pieri al è su par la culine aculì.*

2b rum.: *Câmpul lui Petru e pe culina de acolo.*

2 lat.: *Petri ager in hoc colle summo est.*

3 fran.: *Il a vendu un champ.* 'Prodal pole.'

3 furl.: *Al à vendût un cjamp.*

3 rum.: *A vândut un câmp.*

3 lat.: *Agrum vendidit.*

V příkladech 1 a 2 vidíme, že francouzština a furlanština vyjadřují explicitně míru určitosti podstatných jmen (*il x un; la x une*) a podmět slovesa (fran. *il, furl. al*) a že v obou případech k tomuto účelu používají samostatná jednoslabičná funkční slova. Latina vyjadřuje pouze slovesnou osobu a případně označuje podmět nominativem, v obou případech koncovkami. Rumunština zde vyjadřuje explicitně míru určitosti (*-ul x un ... -Ø; -a x o ... -ă*) a pád (*câmpul x câmpului; Petru x lui Petru*); k tomu používá částečně klasické flektivní koncovky, částečně analytické morfémy.

V příkladu 3 vidíme strukturu základního minulého času: latinskému jednoslovnému perfektu (*vendidit*) odpovídají románské složené časy (*il a vendu, al à vendût, a vândut*).

II.ii. Úvodní příklady dokládají běžný dojem, totiž že furlanština má nejbližší k typu psané francouzštiny. Dojem podobnosti obvykle umocňují morfémy společné oběma jazykům, které mívají častý výskyt v textech: sigmatický plurál jmen, sigmatická koncovka druhé osoby slovesné či koncovka *-e* pro ženský rod jmen i pro třetí osobu singuláru u sloves.

Samozřejmě lze při rozboru zjistit i rozdíly. Za prvé francouzština je značně izolační také ve slovtvorných postupech, kdežto furlanština tvoří častěji odvozeniny (rys aglutinační). Druhá zajímavá odlišnost se týká explicitního vyjádření podmětu, o kterém už byla zmínka.

2a fran.: *Le champ de Pierre il est sur la colline là-bas.* 'Petrovo pole je na tamtom kopci.'

2a furl.: *Il cjamp di Pieri al è su la culine là jù.*

4 fran.: *Le champ de Pierre est sur la colline là-bas.*

4 furl.: ***Il cjamp di Pieri è su la culine là jù.*

5 fran.: *Qu'a-t-il fait de cette étoffe? Il en a fait une poupée.* 'Co udělal z té látky? Udělal panenku.'

5a furl.: *Ce aial fat di chē stofe? Al à fat une pipine.*

5b furl.: ***Ce aial fat di chē stofe? Al ind à fat une pipine.*

5 rum.: *Ce a făcut din stofa aceea? A făcut o păpușă.*

5 lat.: *Quid ex eo panno fecit? Pupam fecit.*

V příkladech 2a a 4 vidíme, že ve francouzštině, pokud podmět vyjadřuje podstatné jméno, nepřízvučně zájmeno není – na rozdíl od furlanštiny – povinné.

Avšak bereme-li do úvahy mluvené nekodifikované varianty, pak jsou podmínky trochu odlišné: francouzština bude vždy používat zájmeno, kdežto ve furlanštině se přece výjimečně vyskytuje pouhé sloveso, a to i tehdy, když podmět není nijak vyjádřen. Nakonec se furlanština jeví jako na půl cesty mezi jazykem Písne o Rolandovi (Uhlíř 1966, 104) a dnešní mluvenou francouzštinou.

V příkladech 5 pak vidíme, že ve furlanštině není dovoleno hromadění nepřízvučných zájmen či zájmenných částic (u Šabršuly souhrnně „*naměstky*“) před slovesem, kdežto ve francouzštině máme obě zájmena.

III.iii. Důležitý rozdíl je pak v tom, že furlanská zájmena jsou natolik „foneticky opotřebována“ (redukována postupem diachronního vývoje), že jim nelze přiřít hlavní flektivní úlohu, což se běžně předpokládá pro francouzská zájmena, popisovaná také jako flektivní předpony.

TABULKA 1

způsob oznamovací, čas přítomný		
osoba	furlanština	francouzština
1.	<i>o cjanti</i>	<i>je chante</i>
2.	<i>tu cjantis</i>	<i>tu chantes</i>
3. m.	<i>al cjante</i>	<i>il chante</i>
3. f.	<i>e cjante</i>	<i>elle chante</i>
1.	<i>o cjantin</i>	<i>nous chantons</i>
2.	<i>o cjantais</i>	<i>vous chantez</i>
3. m.	<i>a cjantin</i>	<i>ils chantent</i>
3. f.	<i>a cjantin</i>	<i>elles chantent</i>

Srovnáme-li francouzské sloveso konjugace na *-er* se slovesem etymologicky odpovídající furlanské konjugace na *-â*, zjistíme, že zatímco ve výslovnosti se neliší koncovkami čtyři osoby francouzského slovesa (celé jednotné číslo a 3. osoba množného čísla), má naopak ve furlanštině každá osoba svou koncovku, avšak jsou totožná tři zájmena (1. osoba singuláru, 1. a 2. osoba plurálu).

II.i. Po úvodních úvahách stanovíme výchozí předpoklad, že také ve furlanštině jako v ostatních románských jazycích převládá izolační typ. Následně budeme tento předpoklad prověřovat prostřednictvím charakteristiky izolačního typu, jak ji podávají Vladimír Skalička a Petr Sgall (Skalička – Sgall 1994, 338; Sgall 1995, 56).

TABULKA 2

	<i>Skalička a Sgall</i>	<i>furlanština</i>
3a	Žádné afixy, přítomnost jednoslabičných slov.	Afixy se vyskytují v odvozeninách. Sklon k jednoslabičnosti.
3b	Pravidelnost izolačních morfémů nepodporuje rozlišování tříd lexikálních slov, přítomnost konverze.	Koncovky odlišují slovesa od jmen a zájmen, přítomno více časování. Jmenné skloňování vyjadřuje pouze rod a číslo. Konverze platí pro substantivizaci pomocí členů.
3c	Hojnost izolovaných neodvozených slov.	Taková slova jsou přítomna, nebyla studována četnost výskytu. Časté víceslovné lexikální jednotky, nejen složeniny.
3d	Nepřítomnost afixů nedává příležitost k jejich třídění.	Afixy použité při odvozování jsou odlišné od flektivních koncovek.
3e	Četná funkční slova nepodporují volný slovosled.	Zvláštní úloha funkčních slov podporuje jistou volnost slovosledu.
3f	Funkční slova podporují závislé věty uvozené spojkami.	Ano.

Jak je známo, pro žádný jazyk neplatí výlučná přítomnost jen jednoho typu. Ostatně odchylky v bodech 3a, 3b a 3c zjistil už Vladimír Uhlíř (1966; 1969) pro francouzštinu a Horst Geckeler pro francouzštinu, španělštinu a italštinu (srov. Geckeler 1984; 1985; 1989).

K bodu 3a lze dodat, že sklon k jednoslabičnosti není ve furlanštině tak výrazný jako ve francouzštině a v galoitalských jazycích (avšak tento jev se nevyskytuje v italštině a ve španělštině). Derivační afixy pak odpovídají stavu v iberorománské a italománské oblasti.

K bodu 3b a konverzi můžeme poznamenat, že také ve furlanštině stejně jako v italštině a ještě více v rumunštině často platí morfologická homonymie mezi adjektivem (v singuláru maskulina/neutra) a adverbiem. Homonymie je běžná i mezi adverbii a předložkami.

K bodu 3c lze dodat, že početnou skupinu víceslovných lexikálních jednotek (viz Šabršulovy „komplexní semiony“) tvoří „analytická slovesa“ (Vicario 1997), tj. spojení slovesa s příslovcem obdobná anglickým „phrasal verbs“. Tento druh lexémů je častý u všech rétorománských jazyků, i když se zdá, že u členů západní větve jejich poloha ve větě připomíná spíše německá odlučitelná slovesa (podle sdělení Markuse Gígery).

II.ii. K bodu 3e je třeba připomenout, že většina románských jazyků má slovosled do jisté míry volný. To platilo i pro starou francouzštinu (srov. Uhlíř 1966, 104), která měla skloňování s dvěma pády. Současná francouzština má bezpředložkový akuzativ a v souladu s touto skutečností se zde slovosled ustálil. V italštině, která má rovněž přímý akuzativ, lze považovat volný slovosled za vliv studia latiny na jazyk, který byl po staletí převážně psaný – o statisticky významném uplatnění mluvené italštiny nelze uvažovat od 15. do druhé poloviny 19. století.

Ostatně dnešní mluvené italštiny mají sklon čerpat syntaktické prostředky z místních adstrátů, takže na jihu Itálie se uplatňuje předložkový akuzativ, kdežto na severu některá funkční slova získávají zvláštní úlohu obdobně jako ve furlanštině (srov. Cadorini 1997). O těchto strukturách bude řeč v následujících řádcích. Na jedné straně omezují volnost slovosledu, na straně druhé umožňují – a to pomocí předložek a funkčních slov – tvorbu vět s příznakovým slovosledem, tj. zpestrňují možnosti slovosledu.

II.iii. Už byla zmínka o tom, že funkční slovo tradičně zvané „nepřízvučné zájmeno podmětné“ či „zájmeno pleonastické“ je ve furlanštině povinné (§I.ii), není však možný souvyskyt (kookurence) dvou nepřízvučných zájmenných prvků. V příkladech 5 proto nebyla použitelná (ablativní) částice *indi*, jindy naopak odpadá zájmeno podmětné.

6 furl.: *Lis 'savis a cjantin.*

6 čes.: ty ropuchy ony zpívají

7a furl.: *I candidâts a scrivin ai eletôrs.* {ai = a + i}

7a čes.: ti kandidáti oni píšou k těm voličům

7b furl.: *Ai eletôrs ur scrivin i candidâts.* {ai = a + i}

7b čes.: k těm voličům jim píšou ti kandidáti

8a furl.: *Lis tabelis a mostrin lis stradis.*

8a čes.: ty ukazatele ony ukazují ty cesty

8b furl.: *Lis stradis lis mostrin lis tabelis.*

8b čes.: ty cesty je ukazují ty ukazatele.

Z příkladů 6 až 8 je vidět, že zájmeno podmětné se vyskytuje při bezpříznakovém slovosledu (viz příklady řady a). Když se na počátku věty nachází předmět přímý nebo předložkový, místo před slovesem obsazuje jiné zájmeno: v podstatě

lze říci, že u slovesa je funkční slovo, které se shoduje s větným členem v tématické pozici. Toto slovo je na první pohled nadbytečné. Zdá se, že jeho funkce je upozornit na logickou predikaci, která je totožná s gramatickou predikací pouze u bezpříznakového slovosledu.

Z toho musíme vyvodit, že zde zájmena mají zvláštní funkci, která se týká stavby věty.

II.iv. Zároveň musíme uznat, že zájmena v příkladech 6 až 8 tvoří paradigma dnes izolovaných slov. Konečný počet paradigmatických pádů nebyl ještě zjištěn; pro mluvenou italštinu bylo doloženo 7 pádů (Cadorini 1997), vyjádřených morfémy různého etymonu (srov. Cadorini 2004a).

Jsou ještě jiné okolnosti, při nichž lze postřehnout paradigmatický vztah izolovaných funkčních slov – například ve vztažných větách.

6c furl.: *Chês 'savis che a cjantin.*

6c čes.: ty ropuchy co ony zpívají

7c furl.: *Chei eletôrs che ur scrivin i candidâts.*

7c čes.: ti voliči co jim píšou ti kandidati

8c furl.: *Chês stradis che lis mostrin lis tabelis.*

8c čes.: ty cesty co je ukazují ty ukazatele

9 furl.: *Chei Tonuts che sô fie e je in Argjentine.*

9 čes.: ti Tonutovi co jejich dcera je v Argentině

10 furl.: *Chei projjets che ind ordenin une gnove version.*

10 čes.: ty projekty co jich objednáme jednu novou verzi

11 furl.: *Chê cjase là che al viveve un siôr.*

11 čes.: ten dům kde co on žil jeden pán

12 furl.: *Chês rosis che parie a fasin zois lis aganis.*

12 čes.: ty květy co jimi ony dělají věnce ty vily

13 furl.: *Chês montagnis di dulà che a tornin i fantats.*

13 čes.: ty hory od kam co oni se vracejí ti hoši.

V příkladech 6c až 13 vidíme, že vztažné věty uvádí spojka *che*; pronominální úlohu pak splňuje osobní zájmeno (viz příklady řady *c*) či jiný prvek zájmenného rázu (9–13). Přes rozdíly chování mezi členy paradigmatu je pro nás důležité,

že funkční slova jsou izolována, tj. nelze je odvodit jedno z druhého, a že často podstoupila konverzi, aby mohla převzít tuto úlohu.

II.v. K předchozí úvaze je zde nutno dodat, že zájmenné prvky u „vztažné spojky“ nejsou vždy nutné:

8d furl.: *Chês stradis che a mostrin lis tabelis.*

8d čes.: ty cesty co ony ukazují ty ukazatele

9d furl.: *Chei Tonuts che la fie e je in Argjentine.*

9d čes.: ti Tonutovi co ta dcera je v Argentině

10d furl.: *Chei projjets che o ordenin une gnove version.*

10d čes.: ty projekty co my objednáme jednu novou verzi

11d furl.: *Chê cjase che al viveve un siôr.*

11d čes.: ten dům co on žil jeden pán

12d furl.: *Chês rosis che a fasin zois lis aganis.*

12d čes.: ty květy co ony dělají věnce ty vily

13d furl.: *Chês montagnis che a tornin i fantats.*

13d čes.: ty hory co oni se vracejí ti hoši

Ani toto téma nebylo dosud prozkoumáno. Na základě příkladů řady *d* lze však říci, že tato funkční slova nejsou spolu se spojkou součástmi víceslovní jednotky, nýbrž jsou samostatná a plní pomocnou úlohu v rámci stavby věty.

II.vi. Popsané chování nepřizvučných osobních zájmen a ostatních nepřizvučných prvků nabývá zvláštního významu, když ho porovnáme s otázkou prvotních a doprovodných typologických rysů, jak ji popisuje Petr Sgall (1995, 65 s odvoláním na Sgall 1958 a 1967).

Přesvědčující je Sgallův předpoklad, že podoba vyjadřování mluvnických hodnot podporuje výskyt několika doprovodných rysů, a to tím spíše, že také ve furlanštině je dobře vidět, že typ není jen vědeckou konstrukcí, nýbrž dynamickým sklonem, který dlouhodobě předělává struktury jazyka.

Už jsme viděli, že izolovaná funkční slova doprovázejí slovesa a podstatná jména. To, co je neobvyklé a na první pohled neodpovídá Sgallovu schématu (bod γ), je naopak zjištění, že existuje aspoň jeden jazyk, který dotahuje izolační sklon až

do přidělení nových syntaktických úloh už existujícím funkčním slovům, takže se uvolňuje slovosled a zároveň se zachovává jednoznačnost slov z hlediska základních syntaktických vztahů.

TABULKA 3

<i>Sgall</i>	<i>furlanština</i>
<i>když mluvnické hodnoty vyjadřují funkční slova podobná lexémům (izolační typ).</i>	
α hojnost předložek, pomocných sloves, subordinálních spojek	ano
β hlavní podoba závislé predikace jsou věty podřadné s finitními slovesy či infinitivní věty uváděné předložkou	ano
γ slovosled je ustálený, protože nejsou koncovky ani shoda; funkční slova budou těžko vyjadřovat nejčastější syntaktické funkce	zvláštní úloha funkčních slov určuje podmět, akuzativní předmět a dativní předmět, možná jistá volnost slovosledu
δ aktuální členění si vyžaduje členy	ano: vedle členu určitého a neurčitého přítomen člen adjektivní
ε četná jednoslabičná slova si vyžadují pestrou samohláskovou soustavu	ano: vedle „fonologicky silných“ samohlásek hojnost dvojhlásek a trojhlásek

III.i. Po rozboru rysů, které potvrzují převládající typ izolační, probereme teď prvky, které odpovídají ostatním typům.

Už jsme viděli, že flektivnost je zastoupena v časování sloves. Pro rétorománskou skupinu se také často mluví o přítomnosti přípon aglutinačního rázu ve slovesné soustavě. Tento předpoklad vychází ze skutečnosti, že každý tvar určitý má dvě podoby: bezpříznakovou s osobním nepřízvučným zájmenem před slovesem a příznakovou s postponovaným zájmenem.

Na první pohled příznakové tvary připomínají francouzskou inverzi a skutečně se používají všude, kde to je vyžadováno i francouzštinou. Avšak navíc se používají ještě v dalších případech a také jejich tvorba se v některých detailech liší. Furlanská mluvnická tradice dokonce tyto tvary považuje za samostatné způsoby, konkrétně za způsob tázací a přací.

Ačkoli se v těchto tvarech zájmena píšou spolu se slovesem, nelze je vykládat jako flektivní koncovky, protože se připojují stejným způsobem za všechny tvary určité (kromě rozkazovacího způsobu) a přinášejí pouze informaci o slovesné oso-

bě (jen pro 3. osobu singuláru také o rodu). Ostatně tyto přípony tvoří vlastní slabiku, kdežto toto většinou neplatí pro koncovky.

TABULKA 4

<i>způsob oznamovací, čas přítomný</i>		
osoba	bezpříznakový	příznakový
1.	<i>o cjanti</i>	<i>cjantio</i>
2.	<i>tu cjantis</i>	<i>cjantistu</i>
3. m.	<i>al cjante</i>	<i>cjantial</i>
3. f.	<i>e cjante</i>	<i>cjantie</i>
1.	<i>o cjantin</i>	<i>cjantino</i>
2.	<i>o cjantais</i>	<i>cjantaiso</i>
3.	<i>a cjantin</i>	<i>cjantino</i>

Nereo Perini mě v osobním rozhovoru v létě 1991 upozornil na další prvky, které můžeme zařadit do aglutinačních jevů. Furlanština synchronně tvoří imperfektum konjunktivu pomocí přípony *-s-* + osobní koncovky, budoucí čas tvoří pomocí přípony *-ar-* + tvarů slovesa *vê* 'mít' v úloze koncovky a podmiňovací způsob tvoří pomocí kombinace přípony *-ar-* s příponou *-s-* a s osobní koncovkou. Zde je příklad s 2. osobou jednotného čísla:

TABULKA 5

prézens indikativu	futurum	imperfektum konjunktivu	prézens kondicionálu
<i>tu cjant-is</i>	<i>tu cjant-ar-às</i>	<i>tu cjant-ass-is</i>	<i>tu cjant-ar-ess-is</i>

Protože lze obtížně s jistotou určit obsah těchto slovesných přípon sémanticky, nelze tvrdit, že se jedná jednoznačně o případy aglutinace.

III.ii. Sémantická hodnota je ostatně jasná u přípon pro jména. Naprostá většina jmen má plurálové tvary na *-s* (společný rys západorománských jazyků). Pokud je ženský rod označován příznakově, má vždy zakončení *-e* (v nářečích i *-a* či okrajově *-o*). Ponecháme-li stranou údinské nářečí (základ kodifikace, kde se vyskytuje koncovka *-is* – nebudeme zde projednávat otázku možné fonologické neutralizace protikladu *-is* x *-es*) a některá okrajová nářečí, všude jinde se množné číslo ženského rodu tvoří kombinací přípon *-e-* (případně *-a-*) a *-s*. Totéž platí pro celou západní Románii.

Ve skutečnosti však zde nelze hovořit o typologicky čisté aglutinaci. Z hlediska formálního není naplněn charakter plnoslabičnosti jednotlivých přípon; z hlediska paradigmatického pak je nutno připomenout, že není jediný způsob tvorby plurálu a že ve furlanštině se dokonce může mluvit o sklonu vytvářet pronominální flexi, která tvoří množné číslo koncovkou /-j/, takže se ukončení zde částečně liší podle slovních druhů.

III.iii. Všechny podmínky naopak splňuje několik přípon použitých při odvozování. Jako příklad uvádím příponu *-on-*, která vyjadřuje „velkou míru“ rozměru, činnosti, hustoty apod., a příponu *-ut- / -uç-*, vyjadřující „menší míru; něžnost“:

TABULKA 6

substantivum	adjektivum, f.	sloveso, inf.	příslovce	předložka
<i>femine</i> 'žena'	<i>biele</i> 'hezká'	<i>crodi</i> 'věřit'	<i>ben</i> 'dobře'	<i>dongje di</i> 'blízko'
<i>femenone</i> 'velká žena'	<i>bielone</i> 'hodně hezká'	<i>crodonâ</i> 'být si jist'	<i>benon</i> 'výborně'	<i>dongjone di</i> 'příliš blízko'
<i>femenute</i> 'malá žena'	<i>bielute</i> 'trochu hezká'	<i>croduçâ</i> 'nebýt přesvědčen'	<i>benut</i> 'trochu dobře'	<i>dongjute di</i> 'málo blízko'

Jak je vidět, přípony se hodí k většině slovních druhů. Dokonce v prvním sloupci lze pozorovat fonologické změny u nepřizvučných samohlásek, i když nelze mluvit o vokalické harmonii, jednom z doprovodných rysů aglutinačního typu podle Sgallova předpokladu (Sgall 1995, 66). Téma střídání nepřizvučných samohlásek ve furlanštině bylo rozpracováno Sergiem Cristinem (srov. Cristin 1995), ale úplný popis je dosud desideratem.

Uvedené přípony lze i spojit a jejich pořadí mění významový odstín: *crodi* 'věřit, domnívat se' ⇒ *crodonuçâ* 'být hodně přesvědčen, ale nebýt si jist' x *croduçonâ* 'vůbec nebýt přesvědčen' (odvozené tvary byly vytvořeny záměrně pro tento příspěvek).

Co se týče zbývajících dvou typů, lze říci, že jsou ve furlanštině okrajové. Introflexivní jevy jsou přítomny ve slovesech a v odvozeninách, ale právě jejich okrajovost je zařazuje mezi případy nepravidelnosti jako ve francouzštině (srov. Uhlíř 1988) a v ostatních románských jazycích kromě rumunštiny (srov. Geckeler 1985, 282; Geckeler 1989, 80–81). Polysynteze je vidět v četných složeninách, ale i tento projev nemá rozměry větší než bývají u ostatních příbuzných jazyků (srov. Geckeler 1985, 282; 1989, 80).

IV.i. Skaličková typologická nauka ukazuje svou plodnost také tím, že její využití při rozboru dalších jazyků nejen umožňuje jejich zařazení do širšího srovnávacího rámce – podle kritérií společných s jazyky už dříve typologicky popsány – ale přináší i podněty k obohacení teorie samé. Dovolím si poznamenat, že také typologický rozbor furlanštiny poskytuje takový podnět.

Každý Furlan má velké potíže při psaní své mateřštiny. Příčinou těchto potíží je jistě to, že se teprve v tomto století vytváří furlanské školství. Ale není to jediná příčina: kdo překládá z románských jazyků do furlanštiny i do italštiny (anebo mezi italštinou a furlanštinou), ví, že práce s furlanštinou jde hůř. Není to jen otázka slovní zásoby, ale i celkového rázu věty.

Obdobný pocit zažívá překladatel mezi jazyky typologicky odlišnými. Viděli jsme však, že typ furlanštiny je převážně izolační, ve shodě s ostatními románskými jazyky včetně italštiny.

Lze předpokládat, že odlišnost pramení jinde, a zdá se, že to souvisí s psaním. Zjistíme tedy, které prvky působící potíže překladatelům lze připisovat rozporu mezi psaným textem a spontánní mluvenou řečí.

Typický prvek mluvenosti je redundance. Ve furlanštině ji nenajdeme jen v mluvnické shodě (rys flektivní). Za projev redundance lze považovat povinný zájmený podmět (§II.iii) a také zájmena u vztažné spojky (§II.iv-v). Další redundantní použití zájmen najdeme v následující větě s reflexivním slovesem a impersonálním *si* (příklad je vzat z Yamamoto 1994, 154):

14 furl.: *Si si gjavisì lis scarpis.*

14 čes.: se si odejme-si ty boty

Ve spontánním mluveném projevu najdeme často snahu citově zabarvit promluvu. K tomu účelu se používají deminutiva a jiné prostředky vhodné k vyjadřování emotivních odstínů. Ve furlanských textech lze zaznamenat vyšší koncentraci emotivních odstínů, které se snadno skládají do projevu už zmíněnými příponami.

Expresivita se projevuje v mluveném jazyce i na úrovni skladby (srov. Zima 1961, 5). Intonace umožňuje a zároveň si vyžaduje volnější slovosled. Tento sklon může podporovat vznik vhodných funkčních slov, jak to pro furlanštinu bylo ukázáno výše (§II.ii-vi). Expresivita je úzce spojena s aktuálním členěním věty. V této souvislosti lze také připomenout vznik použití ukazovacích zájmen v úloze člena v mluvené češtině a v dalších slovanských jazycích (Mathesius 1947).

Typické pro mluvený projev je také to, že vzniká postupně, a mluvčí tak vrství významové odstíny, aby upřesňoval sdělení. S předložkami a adverbii například vytváří řetězy slov příbuzného významu. Diachronním vývojem pak vznikají složené předložky a adverbia. Furlanština patří mezi jazyky, kde se často vyskytují výrazy s tímto původem a v jejichž textech se zároveň takové řetězy – v různém stupni ustálení – běžně používají. Rekurzivita není přitom výjimkou:

15 furl.: *Al è vignût di didentri.*
15 čes.: on je přišel z vevnitř

IV.ii. Sgall uvádí sklon k nominalizaci jako doprovodný rys aglutinačního typu (Sgall 1995, 66). Tento sklon se běžně dává do souvislosti také s písemnou komunikací. Například Jaroslav Bauer uvádí diachronní rozvoj českých syntaktických útvarů participiálních a infinitivních mezi jevy spojenými s novými funkcemi psaného spisovného jazyka (Bauer 1986, 364–370).

Faktem je, že dnes se furlanština nominalizaci vyhýbá, ačkoli nelze říci, že jí chybějí vhodné syntaktické a tvaroslovné prostředky (i aglutinačního rázu), které jsou naopak na stejné úrovni jako u ostatních románských jazyků.

Zajímavé postřehy ohledně postoje jazyků k nominalizaci lze najít ve dvou článcích, v nichž se srovnávají čeština a slovenština. Markus Giger dokazuje, že slovenština zaujímá typologicky přechodné postavení ve skupině západoslovanských jazyků. Mezi probíranými rysy jsou i dva, které se týkají možností nominalizace: uplatnění neurčitých slovesných tvarů (Giger 1999, 205–206) a přítomnost tvarů určitých v neosobních a bezpodmětových větách (Giger 1999, 206–209). V obou případech se zdá, že slovenština typologicky více inklinuje k nominalizaci než čeština.

Přesto Vlastě Podhorné, která srovnává Páralovu „*Radost až do rána*“ s jejím slovenským překladem z roku 1977, vychází, že „*200 nominálních konstrukcí českých je přeloženo do slovenštiny verbálně [...]. Tento poměr jistě přesvědčuje o tom, že slovenské překládání nominálních konstrukcí verbálně není náhodně*“ (Podhorná 1982, 152).

Tento údaj vyvolává představu, že podíl jistého rysu v typologické složce jazyka nemusí být rovnoměrný s jeho výskytem v promluvě. Furlanština – která také uplatňuje nominalizaci méně, než jí umožňuje její typologická stavba – má společné se slovenštinou i to, že pro většinu mluvčích je tradičně (pro slovenštinu však už to jedno století neplatí) jen mluveným jazykem.

Předložené příklady nestačí na to, aby byl učiněn nějaký definitivnější závěr, podporují však výchozí předpoklad, že psanost může ovlivnit míru uplatnění typologických rysů jazyka a tím jeho povrchový ráz.

LITERATURA

- BAUER, J. (1986): Skladba. In: A. Lamprecht, D. Šlosar, J. Bauer: Historická mluvnice češtiny. Praha, s. 341–405.
- CADORINI, G. (1997): Appunti sulla declinazione del pronome clítico di terza persona in italiano. In: S. Widlak (ed.): Italianità e italianistica nell'Europa centrale e orientale. Atti del II Convegno degli italianisti dell'Europa centrale e orientale, Cracovia, Università Jagellonica, 11–13 aprile 1996. Cracovia, s. 17–24.
- CADORINI, G. (2004a): A proposito dell'origine della declinazione del pronome clítico di terza persona in italiano. IANUA, Revista Philologica Romanica 4 (v tisku).
- CADORINI, G. (2004b): Furlanština a klasifikace románských jazyků. In: M. Šimková (ed.): Varia X. Zborník zo X. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 22. – 24. 11. 2000). Bratislava (v tisku).
- CRISTIN, S. (1995): Culumie articulatorie in ta vocăls pretonichis tai vocabui dal furlan. Esemplis atestăz ta "Il Nuovo Pirona" – Soc. Fil. Fr. – 1935. In: S. Cristin: Trestèrie furlane. Pigrizia friulana e Nuovo Pirona. Basaldella – Campoformido (Udine), s. 12–78. [Manuscrit 1990].
- GECKELER, H. (1984): Le français est-il une langue isolante? In: F. J. Oroz Arizcuren et al. (ed.): Navicula Tubingensis. Studia in honorem Antonii Tovar. Tübingen, s. 145–159.
- GECKELER, H. (1985): Description typologique de l'espagnol selon le modèle de V. Skalička. In: Actes du XVIIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Aix-en-Provence, 29 août-3 septembre 1983). Vol. 2. Linguistique comparée et typologie des langues romanes, Aix-en-Provence, s. 273–285.
- GECKELER, H. (1989): Zur Typologie des Italienischen (im Anschluß an V. Skalička). In: U. Klenk et al. (ed.): Variatio linguarum. Beiträge zu Sprachvergleich und Sprachentwicklung (Festschrift zum 60. Geburtstag von Gustav Ineichen). Stuttgart, s. 75–83.
- GIGER, M. (1999): Prechodné miesto slovenčiny medzi západoslovanskými jazykmi z typologického hľadiska: syntax. In: M. Nábělková, L. Králik (ed.): Varia VIII. Bratislava, s. 203–215.
- MATHESIUS, V. (1947): Přívlastkové *ten, ta, to* v hovorové češtině. In: V. Mathesius: Čeština a obecný jazykozpyt. Praha, s. 185–189.
- PODHORNÁ, V. (1982): Překládání českých jazykových nominálních prostředků do slovenštiny. Slavica Pragensia 15, s. 151–160.
- SGALL, P. (1958): Vývoj flexe v indoevropských jazycích. Praha.

- SGALL, P. (1967): Typology and the development of the Indo-European Languages. In: Actes du dixième congrès international des linguistes 3. Bucarest, s. 505–511.
- SGALL, P. (1995): Prague School Typology. In: M. Shibatani, T. Bynon (ed.): Approaches to Language Typology. Oxford, s. 49–84.
- SKALIČKA, V. (1951): Typ češtiny. Praha.
- SKALIČKA, V. (1968): Zum Problem des Donausprachbundes. Uralaltaische Jahrbücher 40, s. 1–9.
- SKALIČKA, V., SGALL, P. (1994): Praguian Typology of Languages. In: Ph. Luelsdorff (ed.): The Prague School of Structural and Functional Linguistics. Amsterdam/Philadelphia, s. 333–357.
- UHLÍŘ, V. (1966): Réflexions sur le type de l'ancien français. Romanistica Pragensia 4, s. 99–107.
- UHLÍŘ, V. (1969): Les traits isolants dans le lexique français. Romanistica Pragensia 6, s. 145–153.
- UHLÍŘ, V. (1988): La flexion interne en français. Causes et conséquences. Romanistica Pragensia 16, s. 123–127.
- VICARIO, F. (1997): I verbi analitici in friulano. Milano.
- YAMAMOTO, S. (1994): Intorno al clitico *si* passivante/impersonale in friulano. In: S. Schiavi Fachin (ed.): Il Friuli: lingue, culture, glottodidattica. Studi in onore di Nereo Perini. Vol. 2. Reana del Rojale (Udine), s. 143–156.
- ZIMA, J. (1961): Expresivita slova v současné češtině. Praha.

LE FRIOULAN ET SON TYPE LINGUISTIQUE

On a appliqué la théorie de la typologie linguistique de Vladimír Skalička au frioulan (le ladin oriental). Comme il est pour les autres langues romanes aussi, le type isolant l'emporte sur les autres types linguistiques. Le frioulan a même développé chez des mots fonctionnels l'abilité d'exprimer certaines relations syntaxiques. On y trouve soit les traits flexionnels typiques pour la plupart de langues romanes soit des caractères agglutinants en mesure bien plus considérable que chez les langues sœurs. En effet l'agglutination est présente dans des formes verbales et dans l'emploi de certains suffixes dérivationnels. A partir des matériaux frioulans, on peut formuler l'hypothèse de travail que l'emploi de l'écriture conditionne l'aspect superficiel de la langue ainsi qu'il peut déterminer la mesure dans laquelle les moyens des divers types linguistiques sont employés.